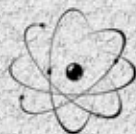

УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ В УМОВАХ ПОСТСУЧАСНИХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Наука -
школі

УДК 37.013.79

У статті проведено дослідження взаємозв'язку системних соціокультурних трансформацій постсучасного зразка та тенденцій модернізації управління в освітній галузі. Обґрунтовується необхідність зміни методології управлінської діяльності в освіті у контексті нових підходів у дослідженні соціокультурних процесів та нових реалій постіндустріального суспільства. Розкривається значення системних змін в управлінні постіндустріального зразка для модернізації вітчизняної освіти. Ставиться проблема узгодження інноваційних механізмів розвитку суспільства, освіти та управлінської сфери.

Ключові слова: філософія освіти, філософія управління, постмодерн, постіндустріалізм, освітні реформи.

Постановка проблеми.

Постіндустріальне суспільство делегує нову спрямованість усім видам діяльності. Конкретною формою постіндустріалізму в сучасних умовах є інформаційне суспільство, в основі якого знаходиться економіка, що базується на знаннях. За визначенням Європейської Комісії, економіка, що базується на знаннях, характеризується поєднанням трьох факторів: нових інформаційно-комунікаційних технологій, які викликають радикальну зміну в парадигмі виробництва всіх секторів і в організації роботи та робочих місць; інновацій та досліджень, що представляють зростаючу частину

вартості продукції та послуг; освіти та підвищення кваліфікації протягом усієї професійної діяльності працюючих.

Системні та радикальні зміни в суспільстві та освіті, пов'язані з переходом до постіндустріального суспільства, вимагають радикальних змін в управлінні освітньою сферою.

Стан дослідження проблеми. Низка дослідників розробляє проблематику постмодерних трансформацій в управлінні як на теоретико-методологічному рівні, так і на рівні практичних

Борис БРАТАНИЧ

Декан ДОППО,
професор, доктор філософських наук

управлінських нововведень. Значний доробок у цій галузі належить таким вченим, як Бодді Д., Браун М.П., Веймер Д., Вайнінг Е., Друкер П., Зіллер Ж., Кеніг К., Колер-Кох Б., Кемпбелл Е., Меннінг Н., Норт Д., Портер М. У роботах Гончарова В.В. Граждана В.Д., Гріньова В.Ф., Гусєва В., Дація О., Завліна П.Н., Іванова І.А., Ілляшенко С.М., Кокоріна Д.І., Морозова Ю.П., Оголевої Л.Н., Пашути М., Фатхутдінова Р.А. та інших розробляється методологія узгодження трансформаційних змін у суспільстві і його окремих сферах та проблематика дослідження управлінських проблем. Разом з тим зміни в управлінні освітньою сферою у контексті постіндустріальних трансформацій досліджені досить поверхнево.

Мета дослідження. Визначення специфіки змін в управлінні освітою в умовах постмодерних трансформацій суспільства.

Вклад основного матеріалу. Найбільший вплив на зміни в управлінні освітою має системна характеристика інформаційного суспільства як суспільства знання та духовних цінностей, що орієнтується на саморозвиток людини як основного ресурсу будь-якої соціальної життєдіяльності. Сучасні процеси суспільної трансформації, пов'язані передусім з обумовленим утвердженням в інституціоналізованій суспільній свідомості, в загальній ієрархії соціальних цінностей „людиноцентричної” ідеології. На нинішньому етапі інформаційної революції спостерігаються всі ознаки переходу від технотронного до гуманістичного суспільства, де здійснюється переорієнтація розвитку на виробництво духовних цінностей. Пріоритетним завданням інформаційного суспільства є виробництво знань, вищою метою – самоактуалізація особи. На рубежі ХХ–ХХІ ст. в розвинених країнах накопичення людського капіталу у 3–4 рази пере-

вищило накопичення капіталу в матеріально-речовинній формі [8, с.55].

Постіндустріальне (інформаційне) суспільство вперше продукує в загальносоціальному обсязі такі риси суспільного буття, які вимагають нових підходів до формування структурно-функціональних та ціннісних компонентів суспільного організму. У першу чергу йдеться про надзвичайну ефективність використання інформації як основи технологічного процесу, що різко прискорює розвиток суспільства в цілому і дозволяє за короткий час задовольнити основні матеріальні потреби всіх його членів. Завдяки створенню єдиного глобального інформаційного простору, основаного на електронних інформаційних системах, нових соціальних та етичних форм міжособистісної взаємодії людина отримує можливість звільнитися від будь-яких пут корпоративної залежності і повністю реалізувати свою самобутність як щодо інших людей, так і до соціуму в цілому.

В умовах інформаційного суспільства основним джерелом розвитку суспільства стає саме індивідуальна творчість кожної людини, що зовсім по-новому ставить саму проблему взаємодії інтересів соціального розвитку та всебічного розвитку людини. Зараз ця проблема розглядається з прагматичної точки зору: вкладати кошти в систему освіти вигідно, бо в кінцевому результаті це веде до підвищення ефективності економіки і прискорення соціального розвитку.

Принципи, що повністю реалізуються в соціальній системі інформаційного суспільства в майбутньому, повинні бути закладені в освітній системі цього суспільства вже зараз, на його початковій стадії розвитку. Звідси впливає одна з найважливіших складових нової парадигми освіти – випереджаюча функція розвитку системи освіти в сучасному суспільстві. Функціональний імператив самої системи освіти при цьому не

змінюється, але сама система із периферійної в соціальній структурі перетворюється на пріоритетну, оскільки стає головним глобальним фактором розвитку людства [2, с.7].

І в освіті загалом, і в освітньому управлінні зокрема відбуваються фундаментальні зміни, які спрямовані на адаптацію до глобальних трендів соціального розвитку. Ключове значення у цьому відношенні мають наступні напрями модернізації управління в освіті:

1. Зміна функціонального імперативу в управлінні, поступовий перехід від цілі підготовки кадрів та соціалізації до проєктивно-моделюючої функції щодо суспільства та особистості.

2. Інтегративний і всеохоплюючий характер управління, оскільки освіта супроводжує людину протягом всього її життя і визначає той соціальний простір, у якому людина безпосередньо живе та працює.

3. Перетворення в систему виробничо-продуктивного управління, оскільки освіта як сфера виробництва та використання знання перетворюється у один з основних ресурсів суспільства, зокрема, соціально-економічного розвитку.

Також слід вказати на принципові ціннісно-змістовні та цільові зміни в управлінській діяльності, характерній для суспільства ХХІ ст. [1], які прямо відображаються на сфері освіти.

1. Гуманоцентрична орієнтація управлінської діяльності на рівні масової освіти. Соціально-економічні потреби програмують переорієнтацію управління на цілі розвитку людини, її самоактуалізацію, змінюючи відповідним чином і зміст освіти.

2. У центрі цілей управління освітою перебувають не знання, а здатності людини до самостійного оволодіння ними, до самовдосконалення, самонавчання та самовиховання. Відтак основним предметом управ-

ління стає сама людина, у якості вирішального упроваджується особистісний вимір об'єкта управління, який набуває статусу інтегруючого для всього процесу цілепокладання в управлінні галуззю.

3. Акцентування в управлінні освітою ролі співробітництва, рівноправності, координації, поліархії у відповідності з проєктованими характеристиками освіти та усього соціуму.

4. Культуротворчий характер управління в освіті, оскільки освітній процес набуває характеру формування культури як особистості, так і суспільства у цілому.

5. Опосередкування управлінських комунікацій комп'ютерними засобами та мережами, які привносять новий зміст та форми в організацію освітньої діяльності. Особливе значення має формування специфічного типу електронної освітньої комунікації та електронного освітнього управління.

6. На перше місце виходить проєктивна складова управління в освіті, через яку найбільше проявляється оптимальність застосування в освітній діяльності синергетичної методології.

Слід сказати, що постсучасні трансформації формують нову соціальну основу управління освітою не лише на цілепокладальному, а й на ресурсному рівні. Адміністративні методи діяльності відіграють все меншу роль, поступаючись методам інформаційного впливу та соціального партнерства на основі моделювання та підтримки конструктивних моделей соціальної поведінки з боку держави. Суспільство стимулює системне наукове обґрунтування інформаційно-інноваційної моделі управлінського впливу на основі узгодження стратегічних орієнтирів управління та потреб і соціокультурних пріоритетів інформаційного суспільства. Таким чином встановлюється нерозривний та

конструктивно-партнерський зв'язок системи управління в освітній галузі з соціумом, пануючими там настроями та ідеями. Ефективність управління освітньою галуззю забезпечується його відповідністю ментальності соціуму, його архетипній акцентуації. Узгодженість освітніх та управлінських трансформацій здійснюється на основі постійного уточнення прогнозів соціальних змін та визначення найоптимальніших способів їх регулювання. Суб'єктивно-когнітивні та формально-інституціоналізовані моделі розвитку соціуму на основі теорій інформаційного суспільства визначають практичну основу управлінських інновацій в освітній галузі.

У цілому формування постсучасних управлінських практик здійснюється за кількома системно-інтегруючими напрямками трансформаційних змін, які визначають становлення постсучасних парадигм управління і найбільш ефективні способи узгодження управлінської діяльності в освіті з тенденціями розвитку – постіндустріального суспільства та його компонентів [6]. Тому і вплив трансформаційних змін постсучасного зразка на модернізаційні процеси у системі освіти найбільш доцільно визначати за цими напрямками.

Найбільше значення має загальна тенденція постіндустріалізму до визнання пріоритетності людського ресурсу в розвитку всіх сфер соціальної життєдіяльності. Суспільство споживання з орієнтацією на матеріальне забезпечення людини і відповідну систему управління, де людина розглядається лише як один з компонентів матеріальних процесів, відходить у минуле. У процесі становлення постіндустріального суспільства на зміну уніфікованим механізованим виробництвам приходить наукоємна індустрія, на перше місце виходить виробництво послуг та інформаційна технологія. Деперсоніфікована осо-

бистість індустріалізму не годиться для постійного інноваційного процесу. Нові виміри трудової діяльності – вільний пошук, ризик, маневреність та оперативність у прийнятті рішень. Це неможливо в умовах регламентації та командування зверху. Стандарти діють для машин, а не для людей. Американський спеціаліст у сфері менеджменту Г.Мінцберг зауважує: «Очевидно, автоматизація приводить організацію у постбюрократичний стан: технічна система повністю регулюється, але не людьми, а машинами; соціальна ж система ... не потребує контролю за допомогою правил» [4, с. 235]. У розвинутих країнах усе більше відчувається потреба в гуманізації управління, що приходить на зміну бюрократизації і технократизації соціального середовища управлінської діяльності.

Постсучасні соціальні практики характеризуються низькою детермінованістю і невизначеністю. Наслідком цього є посилення невизначеності і нестабільності, високий динамізм змін у всіх сферах соціального життя, підвищення значення культурного фактора і багатоваріантності розвитку. Принципи та механізми дії управління в умовах постійно мінливого і нестабільного соціального середовища і об'єктів регулюючого впливу зазнають радикальних трансформацій. Це визначає необхідність змін у сфері формування гнучких та динамічних управлінських структур, системах управлінських відносин з розширенням елементів координації та реординації, співвідношення адміністрації та самоуправління.

Домінування принципу невизначеності в сучасному управлінні, детермінованому постійною зміною в об'єктах управління та середовищі управлінської діяльності, визначає і загальний характер інноваційних процесів в організаційних структурах. Відмова від жорсткості, скорочення

рівнів ієрархії, делегування повноважень виконавцям – такі основні напрями нововведень. Постсучасна система управління орієнтується не стільки на наперед визначені організаційні структури, скільки на самоорганізацію креативних працюючих людей. Такий напрям інноваційного розвитку забезпечує перевагу динамічних структур з широкими можливостями адаптації та поєднанням єдиної стратегії управління з автономністю окремих підрозділів. По суті в постсучасних управлінських практиках спостерігається відхід від управлінського раціоналізму на користь практичної творчості, що часто є інтуїтивно вплетеною в єдиний потік управлінських подій як об'єкт управління.

Постсучасні управлінські стратегії є неоднозначними і мінливими, мають постійно коригуватися. Це пов'язано як з об'єктом управління, так і зі зростанням можливостей самого управлінського процесу. Інноваційні зміни в постіндустріальній системі соціального управління орієнтовані не на зовнішній примус організаційних структур до змін, а на механізми самоорганізації. Нестабільність суспільства в умовах постійних змін вимагає постійних інновацій в управлінні, чого не було раніше, коли стабільність суспільства обумовлювала ординарність та передбачуваність управлінських рішень. Чим швидше змінюється середовище, тим коротше життя організаційних структур управління та управлінських технологій. В умовах постіндустріалізму потрібні оперативні форми управління, оскільки інформаційні потоки в сучасному суспільстві дуже інтенсивні, як і кардинальні технологічні новачі [3, с.9-10].

Встановлення прямих динамічних кореляцій між цілепокладанням та цивілізаційними пріоритетами розвитку визначають ще одну характерну

рису постсучасних управлінських практик – їх орієнтацію на забезпечення якісного виміру діяльності. Загалом у межах постсучасних моделей управління домінуючі позиції займає підхід, у відповідності з яким результативність управління цілком визначається соціальним ефектом управлінської діяльності, а не внутрішньосистемними результатами. Вказаний підхід також закріплює соціо- та гуманоцентричну орієнтацію управління в постіндустріальному суспільстві.

У сфері інструментарію управління основні постсучасні трансформації пов'язані з розвитком інформаційних і телекомунікаційних технологій. Їх використання не просто підвищує результативність роботи, а й сприяє формуванню нового типу комунікативних відносин і мережевого типу комунікації.

Вказані характеристики визначають засади наукового аналізу процесу модернізації вітчизняної системи управління освітою в умовах інтеграції країни до освітньо-культурного простору сучасного інформаційного суспільства. На суб'єктному рівні найбільш важливою проблемою ми вважаємо адаптацію теорії людського капіталу до потреб управління в освіті. У межах цього процесу управлінські нововведення у вітчизняній освіті отримують можливості інтерпретації як складова постсучасних соціальних практик, де основним ресурсом є потенціал людини. Відповідно на суб'єктному рівні управління основним фактором модернізації є людський потенціал, який звичайно інтерпретується як інтелектуальний капітал.

На організаційному рівні основним завданням модернізаційних змін в управлінні освітою є поєднання максимальної диверсифікації в галузі та цілісності всього управлінського процесу. Методологічні засади

вирішення вказаної проблеми знаходяться у сфері використання постмодерністських концепцій розуміння соціального управління загалом. Згідно останнім, урізноманітнення та цілісність є не протилежними процесами, а взаємодоповнюючими, та лише за умови формування організаційної системи, орієнтованої на пріоритетність поліархічно-координаційних зв'язків. В основі цього підходу знаходиться трансформація принципу особистої корисності у принцип взаємної користі всіх при переході від індустріальної до постіндустріальної стадії розвитку ринкового суспільства. Відповідно пріоритетним стає принцип кооперації та взаємодії в управлінні як критерій упорядкованості, він же поширюється і на управління в освітній царині.

Цей принцип на рівні практичного управління освітою реалізується двома напрямками. Перший з них пов'язаний із заміною жорстких ієрархічних зв'язків у системі управління освітою на гнучкі поліархічні. Жорсткі компоненти – це ізольовані управлінські рішення, що породжують і ізольовані дії, які, будучи разовими, часто є взаємовиключними. Гнучкі компоненти – це вже системи дій, що мають внутрішні та зовнішні відношення, це системи відносин, в яких генеруються „сліди пам'яті”. У межах такої системи управління можливе надання її окремим компонентам повноти свободи дії, при цьому організаційна структура набуває характеру вільного обороту модулів. Координаційна взаємодія модульних компонентів управлінської системи в межах єдиного процесу цілепокладання забезпечує стратегічний ефект оптимізації диверсифікованої управлінської діяльності як результату міжсистемної взаємодії, що формує цілісну, цілеспрямовану управлінську діяльність органів управління освітою. Забезпечується багатозначне ви-

рішення різних завдань у межах єдиної цілі, і відповідно багатоваріантні управлінські дії в межах єдиної організаційної структури [7, с.97].

Другий принцип пов'язаний з програмуванням діяльності органів управління освітою на нескінченну різноманітність можливих варіантів дій у відповідь на вплив зовнішнього середовища. У цьому контексті постає передусім проблема соціоінженерної та маркетингової переорієнтації управлінської діяльності.

Найважливішою проблемою адаптації управління освітньою галуззю до нових викликів інформаційного суспільства на практично-інструментальному рівні є питання рушійних сил його розвитку. Сучасні моделі управлінської діяльності зорієнтовані на синергетичний підхід у межах так званої організмичної концепції, в якій управління розглядається як жива, самоорганізована і адаптивна система – „організована складність”, що функціонує і розвивається на основі досягнення власної системної мети. Рушійною силою управління у цьому випадку є не зовнішній керуючий вплив, а потенціал та прагнення до саморозвитку освітньої системи. Її перехід на принципи самоорганізації, тобто самоудосконалення, виходячи з мети (а не окремих показників), забезпечує системну трансформацію управлінської діяльності. Указана діяльність набуває характеру випереджаючого управління, оскільки в її основі знаходиться передбачення управлінських потреб освітніх суб'єктів, які через соціоцентричну мету управління освітою (передусім у вигляді розкриття потенціалу особистості) визначають чинники саморозвитку механізмів управління галуззю. На цій основі дослідники пропонують сформувати в якості самоуправлінського елементу механізму інноваційного управління освітою своєрідний „контур самоор-

ганізації”, який дозволить розкритися внутрішньому потенціалу системи управління та загалом самоуправлінського потенціалу системи освіти [5, с. 95]. Упровадження принципу саморозвитку у функціонування постмодерної системи управління освітою є найважливішою передумовою забезпечення його ефективності в нових умовах.

Висновки. Таким чином, становлення постсучасного управління в освітній галузі детерміноване системними соціокультурними трансформаціями постіндустріального зразка. Загалом стратегія управлінських трансформацій орієнтується на впровадження загальноцивілізаційних стандартів соціального управління з його переорієнтацією на соціоцентричні цілі. При цьому основні характеристики інформаційного суспільства є базисом визначення напрямів реформування системи освіти в Україні та її управлінської підсистеми, основним джерелом ціннісної орієнтації, а відтак і основою цілепокладального та змістовно-ціннісного наповнення освітянських реформ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зглінська Н.Л. Евристичний потенціал посткласичної гуманітарної парадигми: освітні інтенції [Текст] : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.10 / Зглінська Наталя Леонідівна ; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т вищ. освіти. - К., 2011. - 16 с.
2. Минцберг Г. Структура в кулаке: создание эффективной организации / Г.Минцберг. – СПб. : Питер, 2002. – 426 с.
3. Мосов С. Принципи самоорганізації і підхід до їх реалізації у процесі державного управління / С. Мосов // Вісн. УАДУ. – 2001. - № 2. – Ч. 1. – С. 93–99.
4. Жихарев К.Л. Новые требования к парадигме управления в XXI веке / К.Л. Жихарев // Российский экономический интернет-журнал. – 2009. – № 2. – С. 398–403.
5. Карпович О.Г. Планетарная парадигма

развития и глобальное управление / О.Г.Карпович // Закон и право. – 2013. – № 6. – С. 7–13.

6. Ситниченко Є.Г. Інноваційні управлінські парадигми в освіті як системні чинники її трансформації / Є.Г.Ситниченко // Вісник ХНПУ ім. Г.С.Сковороди «Філософія». – Вип. 41. Ч.ІІ. – Харків, ХНПУ, 2013. – С. 243–252.
7. Степанов А.С. Критерии эффективности государственного и муниципального управления (бездефектное управление) / А.С.Степанов // Вестник университета. – 2001. – № 2. – С. 93–98.
8. Фатхутдинов Р.А. Инновационный менеджмент / Р.А.Фатхутдинов. – СПб.: Питер, 2004. – 400 с.

Борис Братанич **Управление образованием в условиях постсовременных социокультурных трансформаций**

В статье проведено исследование взаимосвязи системных социокультурных трансформаций постсовременного образца и тенденций модернизации управления в образовательной сфере. Обосновывается необходимость изменения методологии управленческой деятельности в образовании в контексте новых подходов в исследовании социокультурных процессов и новых реалий постиндустриального общества. Раскрывается значение системных изменений в управлении постиндустриального образца для модернизации отечественного образования. Ставится проблема согласования инновационных механизмов развития общества, образования и управленческой сферы.

Ключевые слова: философия образования, философия управления, постмодерн, постиндустриализм, образовательные реформы.

Boris Bratanich **Educational management in the conditions of postmodern sociocultural transformations**

The article studies the relationship system of social and cultural transformations postmodern sample and modernization upravalinnya trends in education. The necessity of changing the methodology of management education in the context of new approaches in the study of social and cultural processes and new realities of post-industrial society. Reveals important systemic changes in the management of post-industrial model for the modernization of national education. Pose the problem of coordination of innovative mechanisms of social development, education and management areas.

Key words: philosophy of education, management philosophy, postmodern, postindustrialism, educational reform.